

visie op industrie

Sectorupdate 2011

- ▶ Interview
- ▶ Trends & ontwikkelingen
- ▶ Sectorvisie

Geachte relatie,

Voor u ligt de Visie op Sectoren 2011 waarin een groot aantal sectoren en hun onderliggende branches inhoudelijk worden besproken en geanalyseerd. Aan de hand van Visie op Sectoren wil ABN AMRO u graag inzicht geven in de huidige trends en ontwikkelingen van uw sector en geven onze sector-specialisten bovendien hun visie weer voor het komende jaar. U kunt uw onderneming spiegelen aan de trends en actuele branchecijfers, kijken hoe het met de branche van uw toeleveranciers is gesteld en zien wat de verwachtingen zijn van ABN AMRO over uw eigen branche.

Herstel Nederlands bedrijfsleven zal voorzichtig doorzetten in 2011

Het beeld van de verschillende sectoren verschilt onderling nog behoorlijk. In het kielzog van een sterk groeiende wereldhandel en toenemende export wisten vooral de sectoren industrie en transport als eerste de omslag naar groei te realiseren. Al snel volgde het herstel in andere sectoren, terwijl de ontwikkelingen in de bouw nog altijd zorgelijk blijven.

Naast sectorspecifieke invloeden, zijn er ook ontwikkelingen die een economiebrede impact hebben. Zo zijn de prijzen van grondstoffen structureel hoger geworden. Naast de olieprijs geldt dit ook voor edelmetalen en industriële metalen; vooral door toegenomen vraag vanwege forse economische groei in Azië. Ook de prijzen van agrarische grondstoffen stegen. Met name door tegenvallende oogsten en een duidelijk aantrekkende wereldvraag.

In deze Visie op Industrie is ook een interview opgenomen met de heer Rindert Wolters, CEO van Brabant Alucast International en voorzitter van de NEVAT en David Kemps, sector banker Industrie van ABN AMRO. Nu de groeiemarkt voor de automobiellindustrie structureel is verschoven naar China en de andere BRIC-landen, moet toeleverancier Brabant Alucast ook haar werkgebied vergroten. Bij Brabant Alucast zijn ze er echter al lang achter dat de meedenkende houding van de Nederlandse werknemer ruimschoots compensatie biedt voor zijn relatief hogere loonkosten. In het interview wordt ingegaan op het industriebeleid van de overheid, de kracht van de Nederlandse werknemer en de onontkoombare offshoring naar Brazilië en China.

Hopelijk stimuleert deze publicatie u om met ABN AMRO en uw collega-ondernemers van gedachten te wisselen over de uitdagingen voor uw bedrijf en uw sector in Nederland. Wij denken graag met u mee en zijn u graag van dienst. Namens alle collega's van ABN AMRO wens ik u en uw bedrijf alle succes toe!

Vriendelijke groeten,

Joop Wijn
Lid Raad van Bestuur ABN AMRO

Visie op industrie
Sectorupdate 2011

- 4 » visie op Nederland
- 6 » interview
- 10 » elektrotechnische groothandel
- 12 » machine-industrie
- 14 » metaalbewerkingsindustrie
- 16 » producenten van metaalproducten
- 18 » olie en gas toeleveranciers
- 20 » rubber- en kunststofproductenindustrie
- 22 » verpakkingsmiddelenindustrie
- 24 » wind en solar
- 26 » leeswijzer
- 28 » colofon

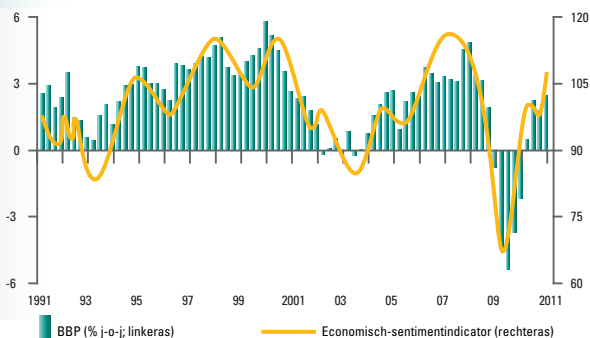
visie op Nederland

groei Nederlandse economie zwakt wat af in loop van 2011

Vorig jaar groeide de economie met 1¾%. Dankzij een stevig groeitempo rond de jaarwisseling blijft de groei dit jaar gemiddeld waarschijnlijk goed op peil. Maar in de loop van het jaar loopt het tempo terug.

Na vier kwartalen van herstel viel de economische groei in de zomer van 2010 (tijdelijk) vrijwel weg. Het BBP liet een stijging optekenen van amper 0,1% k-o-k. In het tweede kwartaal was het BBP - geholpen door forse voorraadvorming - nog met 1,0% gegroeid. Terwijl in het voorjaar de groei enorm was opgestuwd door voorraadopbouw, werd in het derde kwartaal de groei juist (nog sterker) gedrukt door een afname van de voorraden. Gemiddeld is de economie in deze twee kwartalen met 0,5% k-o-k gegroeid. Eind 2010 steeg het BBP weer met 0,6% k-o-k, met dank aan de uitvoer, voorraadopbouw, particuliere consumptie en bedrijfsinvesteringen. Het cijfer werd wel wat geflatteerd door de kou, die heeft gezorgd voor extra productie en verbruik van energie. Gemiddeld kwam de BBP-groei in 2010 uit op 1,8%. Dit was bijna geheel te danken aan de uitvoer.

Groei economie bleef begin 2011 op peil

Bron: Thomson Reuters Datastream

Uitvoer blijft motor economische groei

De groei van de uitvoer is inmiddels afgenomen. Toch zal de uitvoer ook dit jaar weer flink bijdragen aan de economische groei, maar wel iets minder dan in 2010. Daar staat tegenover dat de binnenlandse bestedingen het wat beter zullen doen dan vorig jaar. Voor heel 2011 verwachten we eenzelfde groeicijfer als vorig jaar. Dat heeft te maken met de hogere groei eind 2010 en de goede start van 2011. Die goede start wordt gesuggereerd door diverse voorlopende indicatoren in binnen- en buitenland. Zo liepen het producentenvertrouwen in de Nederlandse industrie en de Economisch-sentimentindicator in maart op naar het hoogste peil in ongeveer drie jaar. De inkoopmanagersindex (PMI) liep in maart weliswaar iets terug, maar ligt nog steeds op een hoog niveau, wat duidt op verdere expansie. En last but not least liet de industriële productie in januari en februari flinke (verdere) stijgingen zien ten opzichte van de voorgaande maand.

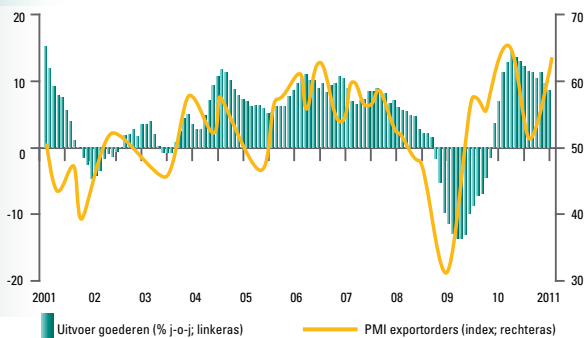
In de loop van 2011 zien we de groei in de eurozone en Nederland afzakken door bezuinigingsmaatregelen van overheden en onder invloed van de flink gestegen olieprijs. We denken dat de effecten van de bezuinigingen in binnen- en buitenland op de Nederlandse BBP-groei dit jaar geleidelijk toenemen. Verder ligt het risico voor de groei aan de 'onderkant'. Als bijvoorbeeld de olieprijs langer hoog blijft of nog doorstijgt, zal de economische groei in de wereld en dus ook in ons land lager uitvallen dan vorig jaar.

De afwijkende ontwikkeling van de uitvoer enerzijds en de binnenlandse bestedingen anderzijds had ook haar weerslag op het

bedrijfsleven. Het grootbedrijf, dat relatief sterk op afzet in het buitenland is gericht, kon vorig jaar al weer een duidelijk herstel laten zien, terwijl daar bij het MKB, dat meer op het binnenland is georiënteerd, nog nauwelijks sprake van was. Naar verwachting zal de afzetontwikkeling van het MKB dit jaar bijtrekken.

Uitvoer stijgt verder

PMI >50 wijst op groei; <50 – krimp

Bron: CBS, Markit NEVI

Binnenlandse bestedingen

De particuliere consumptie is in 2010 met 0,4% gestegen. In het laatste kwartaal viel de consumptiegroei iets hoger uit: +0,5% k-o-k. Dat kwam onder meer door het flink hogere energieverbruik als gevolg van het ongebruikelijk koude weer. Daarnaast waren de autoverkopen fors. De bescheiden consumptiegroei in heel 2010 had te maken met de geringe stijging van het reëel beschikbaar inkomen. Die stond onder druk van matige loonstijgingen en banenkrimp. Bovendien was het herstel van het consumentenvertrouwen nog niet echt overtuigend. Weliswaar is een opwaartse beweging zichtbaar, maar deze verloopt met horten en stoten.

Ook dit jaar is de consumptiegroei nog bepaald niet uitbundig. Diverse factoren werken tegen elkaar in. De individuele koopkracht verslechtert opnieuw. Weliswaar stijgen de lonen harder dan in 2010, maar de inflatie valt eveneens hoger uit, terwijl de bezuinigingsmaatregelen van de overheid ook de koopkracht drukken. Maar daar staat tegenover dat het aantal banen toeneemt. Al met al kan het reëel beschikbaar inkomen iets meer toenemen dan vorig jaar. Ook de consumptie kan dan wat meer stijgen dan in 2010. Wellicht zet het geleidelijk toegenomen vertrouwen de consument ertoe aan om uitgaven die de afgelopen jaren zijn uitgesteld vanwege (baan)onzekerheid, alsnog te gaan doen. Mogelijk verder stijgende energieprijzen vormen uiteraard een risico voor de inflatie en daarmee voor de koopkracht.

Hoewel de investeringen gemiddeld nog afnamen in 2010, was in de loop van het jaar verbetering zichtbaar. Het voorzichtige investeringsherstel na de recessie heeft te maken met de vrij lage bezettingsgraad van het machinepark in de industrie. Door de recessie was de bezetting ongekend sterk afgenomen. Daarna is deze weer behoorlijk opgelopen, maar toch is nog sprake van onderbezetting. Daardoor zijn er weinig prikkels om te investeren in uitbreiding. Wel zal worden geïnvesteerd ter vervanging van (verouderde) machines of ter verbetering van de concurrentiekracht. De investeringen in machines en computers zitten al sinds de zomer van 2009 in de lift (+12% in 2010). Ook de investeringen in transportmiddelen zijn weer gestegen. Het afzetperspectief voor het bedrijfsleven is behoorlijk en de financiële positie is verbeterd. We verwachten daarom dat de investeringen in 2011 zullen stijgen.

Matige groei kredietverlening

De economische groei is dit jaar, zoals we schreven, gematigd. De cashflow van bedrijven vertoont een opgaande lijn. De investeringsgroei is bescheiden. De huizenmarkt blijft in mineur. De rente is laag maar stijgt wel wat. Binnen dit scenario is een explosieve groei van de Nederlandse kredietvraag onwaarschijnlijk. En het kredietaanbod? De bankensector heeft de kredietcrisis overleefd, veel banken zijn aangesterkt en hebben buffers opgebouwd. Maar de rook van de crisis is nog niet verdwenen. Banken moeten zich aanpassen aan de nieuwe realiteit, die inhoudt dat per euro verstrekt krediet meer vermogen en liquide middelen nodig zijn. Op termijn kan dat de prijs van krediet doen stijgen. Gelukkig krijgen banken de tijd om naar de nieuwe realiteit toe te groeien.

Inflatie loopt op

Sinds medio 2010 lag het inflatietempo op 1,6%, totdat met name hogere autobrandstofprijzen de inflatie in december opstuwden naar net onder de 2%. In de drie maanden daarna bleef het cijfer gelijk. We verwachten dat door de gestegen prijzen van olie en voedsel de inflatie in de komende maanden - net als elders in Europa - wat verder zal stijgen. Dat proces verloopt in ons land wat langzamer doordat de energieprijzen voor gezinnen doorgaans twee maal per jaar worden aangepast. Doordat er nog altijd sprake is van overcapaciteit in de economie zal verdere opwaartse druk beperkt blijven. We verwachten dat de inflatie dit jaar gemiddeld duidelijk boven de 2% uitkomt. Omdat we ervan uitgaan dat de stijging van de energie- en voedselprijzen later weer afvlakt, kan de inflatie volgend jaar wat lager uitvallen.

Links: Rindert Wolters, CEO Brabant Alucast International, en voorzitter van de Nederlandse Vereniging voor Algemene Toelevering (NEVAT).

Rechts: David Kemps, sector banker Manufacturing ABN AMRO.

Rindert Wolters, Brabant Alucast International: 'Metaalindustrie kan goed in Nederland produceren'

Is het Nederlandse industriebeleid voor verbetering vatbaar? Worden de ondernemers in Nederland voldoende gekoesterd? En hoe staat het met de belofte van dit kabinet om de regeldruk voor ondernemers aanzienlijk te verlagen? Voor de automotive-toeleveringsindustrie was 2009 een erg slecht jaar, 2010 ging al beter. Maar het niveau van begin 2008 is nog niet terug. Wat is daarvoor nodig? Rindert Wolters en David Kemps geven hun visie. Wolters is CEO Brabant Alucast International en voorzitter van de Nederlandse Vereniging voor Algemene Toelevering (NEVAT). David Kemps is sector banker Manufacturing ABN AMRO.

David Kemps: 'ABN AMRO heeft samen met de NEVAT onderzoek laten doen onder 25 Original Equipment Manufacturers (OEM'ers). Het algemene beeld is dat het OEM'ers steeds minder lukt om klanten te laten betalen voor meerwaarde, waardoor ze gedwongen zijn hun kosten te

>> 'Er is een grote, mondiale concurrentie op prijs'

reduceren. Dus ook toeleveranciers kunnen hun kostprijs niet laten stijgen. Sterker: er is een grote, mondiale concurrentie op prijs.'

'Wat is wijsheid voor toeleveranciers? Het onderzoek onder OEM'ers leidde tot het rapport Raising the bars; strategische agenda voor Nederlandse toeleverindustrie. Het verscheen weliswaar vlak voor de crisis (2008), en er is sindsdien veel veranderd, maar de daarin geadviseerde strategie geldt nog steeds. Probeer als toeleverancier een cruciale rol te spelen in het verlagen van de kostprijs of het verhogen van de toegevoegde waarde. Denk proactief mee met de uitbesteder over kostenbesparing in de ontwikkelfase. Dat betekent veel meer dan vroeger intensief samenwerken. Daarbij is vertrouwen de sleutel, want steeds vaker zullen er al ontwikkelingsinvesteringen gedaan moeten worden nog voordat er een harde klantenorder ligt.'

'En probeer, waar mogelijk, arbeidsintensief werk te laten doen in vestigingen in lagelonenlanden. Wat niet wil zeggen dat al het productiewerk naar lagelonenlanden zou moeten, want dicht bij de uitbesteder in Europa produceren levert ook kostenvoordelen op. Dicht bij de deur zitten betekent: een goed georganiseerd, competitief en dichtbijgelegen toeleveranciersnetwerk bieden. Wie een uitbesteder zó kan bedienen, kan zichzelf met recht 'best cost' leverancier noemen.'

Ambitieuze benchmarking

NEVAT, ook wel 'Netwerk Van Ambitieuze Toeleveranciers' genoemd, telt 250 leden. De brancheorganisatie, vertelt Rindert Wolters, houdt zich vooral met drie dingen bezig. Sinds hij voorzitter is, zijn de prioriteiten wat aangescherpt. Om te beginnen: leden helpen bij het vinden van nieuwe orders, zodat bedrijven kunnen expanderen. Wolters: 'We gaan onder meer naar beurzen, waar bedrijven met nieuwe klanten in contact kunnen komen.'

Het tweede focuspunt van NEVAT is professionalisering. Wolters: 'Anne Nijmeijer runt een vreselijk ambitieus benchmarking programma. NEVAT-lidbedrijven wordt op een professionele manier een spiegel voorgehouden. Waar sta je? Waar ben je goed in? Waarom kopen die klanten bij jou? Heb je daar wel eens bij stil gestaan? Belangrijk om de richting voor je toekomst te bepalen. Dat werk waarderen de leden zeer.'

Het derde focuspunt is: Den Haag input leveren voor industriebeleid. Wolters vindt dat er eigenlijk geen sprake is van effectief industriebeleid. 'Heb je gelezen over die Nederlander die weer Fokker-vliegtuigen wil gaan bouwen? Hij krijgt aardig wat subsidie van de overheid, maar wil een fabriek neerzetten in Brazilië. Dan denk ik; waarom stel je niet als subsidievoorwaarde dat die fabriek in Nederland komt?' En met de deregulering die in het regeerakkoord is beloofd, mag wat Wolters betreft wel wat meer haast gemaakt worden: 'De regedruk is nog veel te hoog.'

Ondernemersplein kan helpen

Kemps: 'Het idee om de ondersteuning die de overheid biedt aan ondernemers, meer te stroomlijnen, kan vruchten afwerpen. Als de plannen van het ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie worden uitgevoerd zoals beloofd, zou het de maakindustrie in Nederland veel goed kunnen doen. Het aangekondigde Ondernemersplein, een digitaal loket dat 24 uur per dag bereikbaar is, en waar de focus ligt op de huidige taken van Syntens, de Kamers van Koophandel en Agentschap NL, is op zich goed nieuws. Als je als toeleverancier voor 'best cost' wilt leveren, kun je wel wat digitale hulp bij al het regelwerk gebruiken. Het kan een prettig duwtje in de rug zijn voor de sector.'

Wolters: 'Een overheid moet zich actief met industriebeleid bemoeien, dat had ook vóór de crisis al gemoeten, en niet alleen achteraf. De industrie zou meer gekoesterd mogen worden. Een voorbeeld. Ik heb het in Bayern meegemaakt, waar ik een

>> 'Speel als toeleverancier een cruciale rol in kostprijsverlaging'

vestiging van Alucast wilde starten, dat ik binnen 24 uur na mijn telefoontje aan tafel zat bij de Wirtschaftminister. Als een Duitser hier contact zou zoeken met de minister, denk ik dat hij wat langer moet wachten. Zelf zou ik graag een keer met de minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie van gedachten wisselen over het industriebeleid.'

Voldoende schaalgrootte

Als het gaat om internationalisering, ook een aandachtspunt van NEVAT, dan vindt Wolters het voor de meeste NEVAT-leden raadzaam om alleen binnen Europa buitenlandse productie-locaties op te zetten. De meeste NEVAT-leden hebben een omzet van tien tot twintig miljoen, en dat is te klein om avonturen te beginnen in Brazilië, Rusland, India of China. Wolters: 'Het moet niet zo zijn dat je hele bedrijf eraan onderdoor gaat vanwege een mislukt buitenlands avontuur.'

Je moet voldoende schaalgrootte hebben om dit soort risico's te kunnen nemen.'

Kemps: 'Nou ja, het moet natuurlijk binnen je strategie passen. Als je een harde klantenorder hebt die je alleen kunt waarmaken door in het buitenland dicht bij de OEM te gaan produceren, waarom zou je het dan niet doen? Ondernemen is altijd risico nemen.'

Wolters: 'Als het binnen je strategie past, en als je goed zaken kunt doen, dan hoef je het niet te laten. Maar niets moet. En nogmaals: voldoende schaalgrootte is belangrijk.'

Nederlandse werknemer bewierookt

De fotosessie tussen de machinerie in de productielocatie in Oss is al drie kwartier verleden tijd, en het gesprek - zware shag en plastic bekertje automatenkoffie binnen handbereik - nadert zijn einde, als Rindert Wolters de rollen omdraait. Of hij ook een vraag mag stellen? Waar komt nou toch het idee vandaan dat je in Nederland helemaal niet meer zou kunnen produceren, wie heeft dat verzonnen?

Rindert Wolters, CEO Brabant Alucast International

» 'Waar komt het idee vandaan dat je in Nederland niet meer zou kunnen produceren?'

Ja, hij heeft flink zitten mopperen over het technisch onderwijs in Nederland. De kwalificatie knudde is zelfs gevallen. Een Nederlandse afgestudeerde MTS'er kan pas na twee of drie jaar werkervaring volwaardig meedraaien in een bedrijf als Brabant Alucast International. En de studenten die in Duitsland met een diploma de technische-schoolpoort uitlopen, kunnen al vanaf dag één meekomen in de Duitse vestiging van Alucast. Maar tegelijkertijd heeft Wolters de mentaliteit van de Nederlandse werknemer bewierookt: 'Als ze zich hebben ingewerkt, dan zijn het ook zeer waardevolle krachten. Ze kunnen op de werkvloer bijvoorbeeld in geld denken, wat erg goed is voor het rationeel functioneren van een bedrijf. Nergens in de wereld heeft de werknemer zo'n ondernemende mentaliteit als hier. Wat te denken van die Alucast-medewerker die sceptisch had gestaan tegenover de komst van robots, in 1996, maar uiteindelijk op eigen initiatief een handleiding had geschreven voor zijn collega robotoperators, zó concreet en helder, dat die, uiteraard geactualiseerd, nog steeds in gebruik is. Die actieve, meedenkende houding van de Nederlandse werknemer compenseert zijn relatief hogere loonkosten. Eén Nederlander aan een gietmachine doet voor Alucast wat twee of drie Tsjechen doen. Met het minste personeel wordt in Nederland de meeste toegevoegde waarde geproduceerd.'

Spatheldere conclusie

Ja, Wolters is kritisch over het Nederlandse industriebeleid en over de regeldruk in Nederland. Hij zou het liefst de provinciale bestuurslaag schrappen. Als hij bij de provincie Noord-Brabant – verplicht – een milieuvergunning aanvraagt voor de productie van auto-onderdelen met magnesium, een order van BMW, dan kan hij een jaar lang op een besluit wachten. Wolters: 'Dat moet echt korter.' Maar tegelijkertijd is het met die productiehal voor magnesium BMW-bedplates, vooral dankzij de flexibele medewerking van de gemeente Oss, toch goed gekomen. En ook wat

betreft het betalen van belasting, vindt hij, mogen ondernemers in Nederland absoluut niet mopperen.

Alles bij elkaar genomen is voor Wolters de conclusie spathelder: een onderneming in de metaalindustrie kan uitstekend renderend in Nederland zelf produceren. Wolters: 'Als je productiemethoden maar voldoende gemoderniseerd zijn. En: mijn verhaal geldt alleen als er fatsoenlijke toegevoegde waarde gecreëerd kan worden. Als dat zo is, is er geen enkele reden om niet in Nederland te produceren.'

Auto's lokaal bouwen

Brabant Alucast International heeft bedrijfsvestigingen in Nederland, Tsjechië, Italië, Brazilië en Duitsland. Waarom die productielocaties in het buitenland, als de productie in Nederland goed loopt?

Wolters: 'Dat heeft simpelweg te maken met de organisatie van de globale productie in de auto-industrie. We hebben een markt in Amerika, Brazilië, Europa, we hebben een markt in China, India en Japan. En al die auto-industriejongens bouwen auto's lokaal, in volumes die in die landen zelf verkocht worden. Er wordt wel wat uitgewisseld, in modellen, maar al die jongens worden eigenlijk gedreven door overheden om lokaal te produceren. En anders gaat zich dat wel regelen, want dan komen er invoerrechten en al dat soort dingen meer.'

'En voor producenten van auto-onderdelen is het gewoon erg handig om in de buurt te zitten van de autofabrieken. Alleen dan kun je just in time delivery garanderen. Dat vinden autofabrikanten erg belangrijk. Sinds de crisis hebben ze begrepen hoe riskant het kan zijn om te grote voorraden auto's in werven te hebben staan. Er gaan hier elke dag twee vrachtwagens weg met bedplates voor BMW, naar Oostenrijk. Een extra bestelling is zó in Oostenrijk. Stel, je maakt die dingen in China en je hebt een schip met zes containers bedplates onderweg, hoe kun je dan nog flexibel extra aan BMW in Oostenrijk leveren? En andersom geldt ook: de automobielindustrie wil niet dat wij onderdelen van Nederland naar China exporteren. Daarom vragen ze ons om in China productielocaties op te zetten. Dan kunnen wij de auto-industrie ginds, die voor de lokale markt produceert, just in time bevoorraden.'

Produceren in China

Wolters: 'In zowel Europa als Amerika is er een markt voor elk twaalf miljoen auto's. Voor de crisis was dat respectievelijk 15 en 17 miljoen. In Brazilië gaat de markt nu naar 5 miljoen auto's, dat was 1 miljoen. China bouwde afgelopen jaar voor de thuismarkt 12 miljoen auto's. Die markt groeit enorm. Op iedere duizend Chinezen rijden nu zo'n 30 auto's rond. Volgens onderzoek kan

dat getal groeien tot 150 auto's in 2020. Nog even en voor Volkswagen is de Chinese markt groter dan de Duitse markt. Trouwens: op iedere duizend inwoners in Europa en Amerika zijn er nu al zo'n 400 à 500 auto's.'

Zit u al in China?

Wolters: 'Het past binnen onze strategie, fabrikanten vragen ons om daar productiecapaciteit op te zetten en we maken genoeg omzet om het risico te kunnen lopen. Ik ben net terug uit China. Ik ben er drie keer een week geweest. Twintig bedrijven bezocht, met overheden gesproken. Ik denk dat we dit jaar of volgend jaar een productielocatie in China starten.'

Brabant Alucast International (BAI): Nog niet terug op niveau van 2008

Brabant Alucast International (BAI) heeft vestigingen in Nederland (Oss en Heijen), Tsjechië, Italië, Brazilië en Duitsland. BAI produceert aluminium en magnesium onderdelen, hoofdzakelijk voor - vooral Duitse en Franse - autofabrikanten. Carrosseriedelen en motorblokken vormen de hoofdmoot. De jaaromzet was in 2010 zo'n EUR 150 miljoen. De crisis is niet ongemerkt aan het bedrijf voorbij gegaan. Als je de productie uit 2008 op 100% stelt, dan was die in 2009 nog maar 60% en in 2010 80%.

Wolters: 'In 2008 was er in Europa een markt van 15 miljoen nieuwe personenwagens, die zakte eind 2008 in elkaar tot minder dan 10 miljoen. En 2010 is afgesloten met 12,5 miljoen. Het gaat helemaal nog niet goed, dat roept iedereen wel, maar het duurt denk ik tot 2013 voor de Europese markt terug is op het niveau van 2008.'

'We verlaagden, net als alle bedrijven, ons break even point door kosten te verlagen. Dat was knijpen en persen. Toen de crisis net begon hadden we 1.400 man in dienst. Dat aantal hebben we moeten terugbrengen tot 900, maar inmiddels zijn er weer 1.100 man. En buiten de salariskosten om hebben we voor 15 miljoen aan kosten bespaard over de hele groep. Daarom maken we nu, met veel minder omzet, relatief meer geld. En dat is in de hele automobielindustrie gebeurd.'

elektrotechnische groothandel

- » Industrieselement zal verdere groei vertonen
- » Malaise in bouw blijft markt op de korte termijn hinderen
- » Invloed van internet op ontwikkeling van businessmodellen neemt toe

Branchebeschrijving

De elektrotechnische groothandel maakt onderdeel uit van de technische groothandel. Bedrijven in deze branche leveren componenten en schakelmateriaal aan zakelijke klanten in vooral de bouw en de industrie. De groothandel in wit- en bruingoed wordt niet tot deze branche

gerekend. De branche kent een beperkt aantal grote internationale spelers, enkele tientallen middelgrote spelers en relatief veel kleinere spelers (voornamelijk agentschappen). De laatste jaren worden gekenmerkt door schaalvergroting.

Trends en ontwikkelingen

De elektrotechnische groothandel is heterogeen van aard qua assortiment en geografische focus. De producten lenen zich veelal niet voor het ontwikkelen van een onderscheidend profiel. De concurrentie is daardoor intensief en wordt steeds internationaler. Hierdoor is 'operational excellence' de basisvoorwaarde geworden voor een succesvolle groothandel. Het draait hierbij om bestelgemak en een tijdige en betrouwbare uitlevering van het juiste product tegen zo laag mogelijke kosten. ICT-oplossingen, waaronder ERP-systemen, vormen hierbij een onmisbaar instrument. Groothandels trachten zich te onderscheiden door een toenemende aandacht voor 'ontzorging'. Hierbij nemen groothandels activiteiten van afnemers over die niet behoren tot

hun kerntaken, en daardoor efficiënter, beter of goedkoper kunnen worden uitgevoerd door de groothandels. Ook ontwikkelt men samen met leveranciers kostenbesparende of omzetgenererende (service-) concepten om afnemers aan zich te binden (de zogenaamde 'soft services'). Onafhankelijke installatiebedrijven zijn belangrijke directe afnemers van de elektrotechnische groothandel, die op hun beurt weer diensten verlenen aan vooral de industrie en de bouw. De sectoren bouw en industrie hebben in 2009 te lijden gehad van de recessie. In 2010 herstelde de industriële productie zich, maar daalde de bouwproductie verder. Hierdoor was er weinig ruimte voor omzetgroei voor de elektrotechnische groothandel.

Onze visie

De Nederlandse industriële productie groeit in 2011 verder. De bouwsector, en meer specifiek de burgerlijke en utiliteitsbouw, krimpt daar tegenover. Hierbij moet wel een onderscheid worden gemaakt tussen nieuwbouw, herstel, verbouw en onderhoud. De nieuwbouw daalt verder, terwijl de herstel-, verbouw- en onderhoudsmarkt zich herstelt als gevolg van stimuleringsmaatregelen van de overheid. Gezien het laatcyclische karakter van de branche duurt het nog tot ver na 2011 voordat de bouw positief gaat bijdragen aan de omzetontwikkeling. De verslechtering van het bouwsegment in Nederland dwingt de branche te blijven zoeken naar kostenbesparingen en efficiencyverbeteringen. Verder blijft het belangrijk dat de groothandel zich profileert

via 'operational excellence', one-stop-shopping, het aanbieden van extra diensten of het benaderen van een nieuw marktsegment, zoals particulier (vooral via het internet). Dit vergt investeringen die kleinere bedrijven niet altijd zullen kunnen opbrengen. ABN AMRO verwacht daarom een toenemende concentratie in de branche. Tot slot vormt de groeiende invloed van internet op de ontwikkeling van businessmodellen binnen de branche een enorme uitdaging. Internet biedt namelijk ruime en goedkope toegang tot kennis, genereert de mogelijkheid van nieuwe businessmodellen en verkort de levenscyclus van bestaande businessmodellen.

Kerngegevens

Aantal bedrijven (inclusief ZZP'ers): **2.040**
 Aantal bedrijven $\geq$ 100 werknemers: **25**
 Aantal werknemers: **23.000**

ABN AMRO omzetverwachting 2011: + 1%

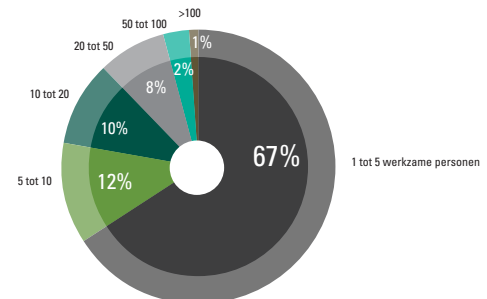
Websites

www.nvg.nl
www.dynamiekgroothandel.nl
www.wtg.nl
www.uneto-vni.nl

Bedrijfs grootte naar aantal werkzame personen

Bron: CBS

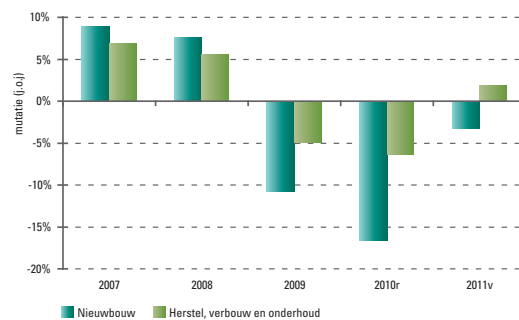
- ▶ In deze cijfers zijn ook ZZP'ers opgenomen.
- ▶ Tweederde van het aantal groothandelsondernemingen heeft een tot vijf werkzame personen. Dit betreft vooral agentschappen.
- ▶ Vooral de laatste jaren worden gekenmerkt door internationale schaalvergroting.

Burgerlijke en utiliteitsbouwproductie

Bron: CBS, ABN AMRO Sector Research

- ▶ Een groot deel van de artikelen vindt zijn weg naar de burgerlijke en utiliteitsbouw. Zowel de nieuwbouwproductie als de herstel-, verbouw- en onderhoudsproductie nam de afgelopen jaren af.
- ▶ In 2011 zal de nieuwbouwproductie in mineur blijven vanwege de verschuiving naar kleinere woningen en het uitblijven van investeringen in commercieel vastgoed. De herstel-, verbouw- en onderhoudsproductie zal zich herstellen vanwege de tijdelijke btw-verlaging.

Productieontwikkeling industrie

Bron: CBS

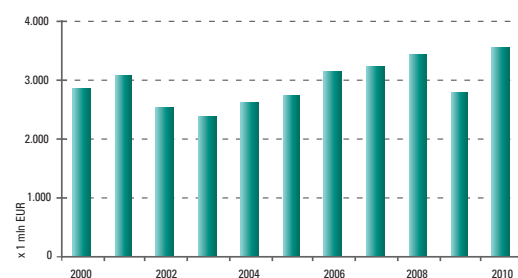
- ▶ Naast de bouw vormt de industrie een belangrijke afnemer. Na een beperkte daling in 2008 zorgde de recessie voor een forse terugval van de industriële productie in 2009. In 2010 herstelde de productie zich.
- ▶ Voor 2011 wordt een verdere groei van de productie verwacht. Het groeicijfer zal wel op een lager niveau liggen omdat stimuleringsmaatregelen van de overheid en voorraadeffecten praktisch geen rol meer zullen spelen.

Invoer van producten voor geleiden en verdelen van elektrische stroom

Bron: CBS

- ▶ Gezien de ontwikkelingen in de bouwproductie en de industriële productie is het niet verwonderlijk dat de invoer in 2009 sterk daalde.
- ▶ Het overgrote deel van de geïmporteerde artikelen (57%) komt uit West-Europa. Azië is met 25% de tweede invoerregio.

machine-industrie

- » Omzetsprong in 2010 geheel gedragen door export
- » Omzetgroei zet zich in wat gematigder tempo voort
- » Kostenverlaging bij afnemers stuurt productontwikkeling

Branchebeschrijving

De machine-industrie omvat bedrijven die zich bezighouden met de productie van algemene producten zoals pompen, hijs- en hefwerktuigen, verpakkingsmachines, metaalbewerkingmachines, interne transportwerktuigen en koeltechnische apparaten. Daarnaast worden

er machines geproduceerd voor specifieke branches zoals de voedingsmiddelenindustrie. Tot de machine-industrie behoren ook de toeleveranciers van modules en systemen. In aantal overheerst deze laatste groep binnen de branche.

Trends en ontwikkelingen

De markt voor machines in Nederland is internationaal gezien beperkt. Duitse en Italiaanse producenten realiseren schaalvoordelen vanwege hun grote thuismarkt. Zij zijn dan ook sterk aanwezig op de Nederlandse markt. Nederlandse bedrijven zoeken het meer in innovatie, flexibiliteit en onderscheidend vermogen dan in lage prijzen. Hiermee scoren zij goed op de internationale markt. Export maakt 70% hun omzet uit. De branche profiteert vooral van de groeiende behoefte van opkomende landen aan kapitaalgoederen. Vanwege de globalisering is er mondiaal wel sprake van prijsdruk. Zo richten de grote Chinese machinebouwers zich steeds meer op de export. Daarnaast trachten opkomende landen de technologische achterstand in te halen. Daarom

staat efficiency ook hoog op de agenda. Zo richten de fabrikanten van eindproducten zich steeds meer op R&D, eindassemblage en marketing. De productie van standaardonderdelen wordt uitbesteed en voor complexe onderdelen wordt samengewerkt met gespecialiseerde toeleveranciers, die zich steeds meer richten op producten en processen waarin zij uitblinken. Bij productontwikkeling vormt kostenbesparing bij de afnemer een belangrijk uitgangspunt. Denk bijvoorbeeld aan afvalreductie, lagere instel- en omsteltijden, energiezuinigheid (hybride machines) en onderhoudsvermindering. Na een daling van de omzet met 16% in 2009, nam de omzet - geheel gedragen door de export - in 2010 met 20% toe.

Onze visie

Ook in 2011 wordt de omzet van de branche gedreven door de buitenlandse vraag. De economische ontwikkeling verschilt echter per exportregio. Zo krijgt West-Europa te kampen met begrotingsombuigingen en worden in de grote opkomende markten maatregelen genomen om oververhitting van de economie tegen te gaan. Een groeiversnelling in de VS biedt echter deels tegenwicht. Al met al daalt de groei van de wereldeconomie in 2011. Hierbij blijven de opkomende regio's wel (veel) sterker groeien dan de ontwikkelde regio's. Gunstig is dat wereldwijd de bedrijfswinsten in 2010 zijn toegenomen, wat een goede basis vormt voor investeringen in machines. Ook in Nederland is dit het geval. Daarnaast heeft de bezettingsgraad van het Nederland-

se bedrijfsleven zich inmiddels verbeterd, wat de vervangingsinvesteringen kan stimuleren. ABN AMRO voorziet dan ook, na jaren van daling, een toename van de vraag naar machines in Nederland. Dit compenseert de vertraging van de groei van de buitenlandse omzet. Al met al verwachten wij dat de omzet van de branche in 2011 verder groeit, zij het in een gematigder tempo dan in 2010. De branche heeft ten opzichte van de rest van de metaalindustrie relatief minder last van de verwachte stijging van de metaalprices in 2011, omdat de technologische inbreng een substantieel deel uitmaakt van de eindprijs van een machine.

Kerngegevens

Aantal bedrijven < 5 werknemers: **1.375**
 Aantal bedrijven ≥ 5 werknemers: **1.445**
 Aantal werknemers: **93.000**

Omzet: **EUR 35 mrd**
 Afzet in buitenland: **72%**

ABN AMRO omzetverwachting 2011: + 8%

Websites

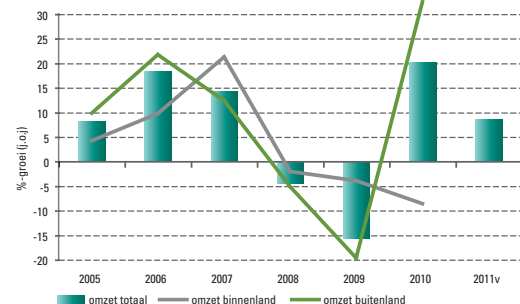
www.fme.nl
www.fpt-online.nl
www.vimag.nl
www.nevat.nl
www.metaalunie.nl

Omzetontwikkeling machine-industrie

- ▶ De omzet van deze vroegcyclische branche begon ruim voor het recessiejaar 2009 te krimpen. In 2009 versnelde de krimp vanwege de afname van de bezettingsgraad en van investeringen in machines door industriële afnemers.
- ▶ In 2010 herstelde de omzet zich als gevolg van het mondiale economische herstel. De groei in 2010 kwam geheel voor rekening van de export. Voor 2011 verwachten wij een verdere omzetgroei, zij het in een gematigder tempo.

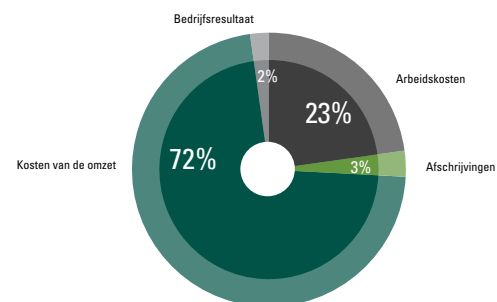
Bron: CBS, ABN AMRO Sector Research

Exploitatiebeeld

- ▶ In vergelijking met de producenten van metaalproducten en de metaalbewerkingindustrie, vormen de grondstofkosten voor deze branche een geringer deel van de omzet. Hierdoor zal de verwachte toename van de prijzen van staal en basismetalen in 2011 minder nadeel opleveren.
- ▶ Met de stevige omzetgroei in 2010 heeft ook de bezettingsgraad van de machine-industrie zich fors hersteld (zie ook hieronder). Dit werkt positief uit op de winstgevendheid.

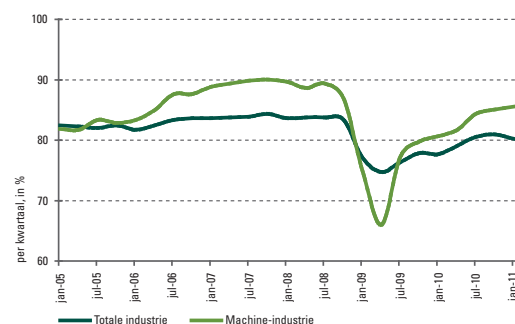
Bron: CBS

Bezettingsgraad

- ▶ Gedurende de recessie werden investeringen in machines uitgesteld. Ook werden machines gereviseerd in plaats van nieuw aangeschaft.
- ▶ Uiteindelijk kromp de bezettingsgraad van de machine-industrie in 2009 veel sterker dan die van de totale industrie. In 2010 liet deze branche daarentegen een sterker herstel van de bezettingsgraad zien.

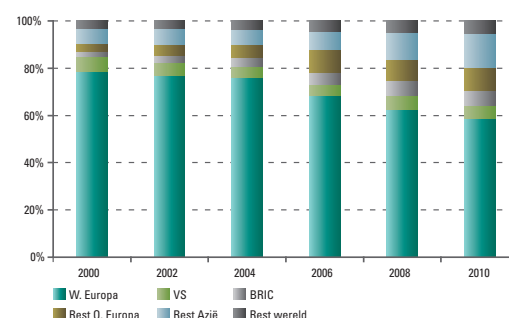
Bron: CBS

Aandeel regio's in machine-export (waarde)

- ▶ Van 2001 tot 2010 realiseerde deze branche gemiddeld 72% van de omzet in het buitenland.
- ▶ Het belang van West-Europa in de Nederlandse uitvoer van machines is sinds 2000 sterk gedaald, maar nog steeds dominant. Met 6,3% bevond het gewicht van de BRIC-landen (Brazilië, Rusland, India, China) in de machine-export zich in 2010 ver boven het gemiddelde van 4% voor de totale Nederlandse goederenexport.

Bron: CBS

metaalbewerkingindustrie

- » Herstel van de vraag zal in 2011 duidelijk zichtbaar worden
- » In afgeslankte vorm kan daar optimaal op worden ingespeeld
- » Onderlinge samenwerking biedt voordelen

Branchebeschrijving

De metaalbewerkingindustrie omvat een breed scala aan activiteiten, zoals smeden, persen, snijden, verspanen, buigen, profielwalsen, stampen, oppervlaktebehandeling, lassen en slijpen. Er bestaat een grote diversiteit aan ondernemingen, gelet op de aard van de werk-

zaamheden. Het overgrote deel van de bedrijven behoort tot het MKB, slechts 2% van de bedrijven heeft 50 of meer werknemers in dienst. Er zijn twee typen metaalbewerkers te onderscheiden: loonwerkers en bedrijven die op contractbasis werken.

Trends en ontwikkelingen

In vergelijking met producenten van metaalproducten is de metaalbewerkingindustrie meer op de binnenlandse markt gericht. Export vindt vooral plaats naar Duitsland en België. De concurrentie in het binnenland en op de exportmarkten is hevig. Men tracht zich te onderscheiden door kwaliteit, levertijden, ordergrootte, bestelfrequentie en flexibiliteit. Dit stelt hoge eisen aan planning, werkvoorbereiding, productie en logistiek. Sommige ondernemers nemen taken van afnemers over (het zogenaamde ontzorgen), laten zich bij het vervaardigen van producten leiden door processen bij de afnemer of werken aan efficiencyverbeteringen in de waardeketen. Dit leidt tot meer samenwerking met leveranciers en opdrachtgevers op het

gebied van productontwikkeling, aanlevering van producten en voorraadbeheer. Vanwege de grote concurrentie en de toenemende prijstransparantie is kostenreductie een sleutelbegrip in de branche. Een exponent hiervan is het dunbemand produceren, waarbij automatisering en robotisering een grote rol spelen. Dit is niet alleen goed voor de concurrentiekracht maar het voorziet ook in een tekort aan vakkrachten. Na de crisis van 2009 kwam het omzetherstel van deze branche vrij laat op gang. Door de grote investeringen die voor de crisis zijn gepleegd, was er eind 2010 nog steeds sprake van overcapaciteit. Verder namen de grondstofkosten in 2010 toe. Al met al was het in 2010 een grote uitdaging om de marges op peil te houden.

Onze visie

Gedurende de afgelopen jaren werden ondernemers gedwongen af te slanken met als resultaat efficiencyverbeteringen en kostenreducties. Ook werden nieuwe markten betreden, terwijl er soms ook anti-cyclisch werd geïnvesteerd. De vraag naar metaalbewerking zal in 2011 verder toenemen. Bedrijven die de crisis hebben gebruikt om 'lean and mean' te worden, kunnen daar optimaal op inspelen. Niet alleen de binnenlandse, maar ook de buitenlandse markt zal aan de omzetgroei bijdragen. Vooral Duitsland biedt exportkansen vanwege de sterke economische groei in dat land. Metaalbewerkers die toeleveren aan bedrijven die de Duitse markt bedienen, profiteren indirect ook van de Duitse economische groei. Ongunstig is dat de

prijzen van staal en stalen halffabrikaten in 2011 verder zullen toenemen. Omdat de branche nog verwijderd is van volle benutting van de productiecapaciteit, is het lastig om de stijging van de grondstofkosten geheel door te berekenen. Bedrijven die een vast partnerschap onderhouden met hun afnemers, zullen daar meer mogelijkheden toe hebben. ABN AMRO is van mening dat samenwerking binnen de branche geen overbodige luxe is. Hierbij gaat het niet alleen om samenwerking met leveranciers of afnemers, maar ook onderling. Door gebruik te maken van elkaars specialisme en productiecapaciteit kunnen de efficiency en innovatieve kwaliteiten worden verhoogd en de markt worden verbreed.

Kerngegevens

Aantal bedrijven: **5.160**
Aantal ZZP'ers: **2.840**

Aantal bedrijven met 2 tot 50 werknemers: **2.320**
Aantal bedrijven ≥ 50 werknemers: **100**

ABN AMRO omzetverwachting 2011: + 4%

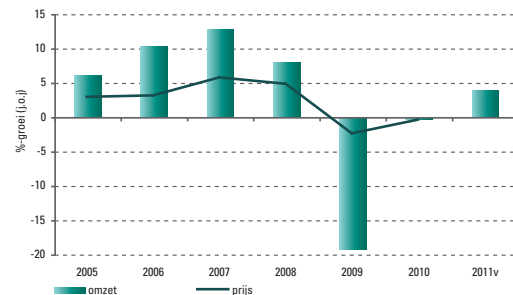
Websites

www.fme.nl
www.metaalunie.nl
www.fdp.nl

Omzetontwikkeling metaalproductenindustrie

Bron: CBS, ABN AMRO Sector Research

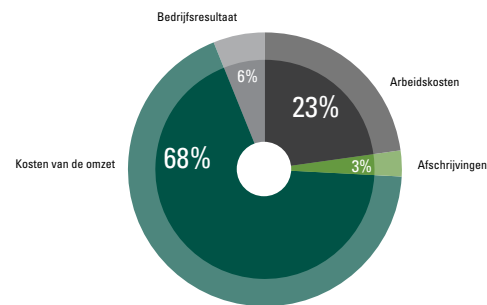
- ▶ De omzetsdaling van de metaalproductenindustrie (metaalbewerkers plus producenten van metaalproducten) in 2009 werd primair door een volumedaling teweeggebracht. In 2010 herstelde het volume zich in beperkte mate, maar nam de omzet nog wat af als gevolg van een lager prijsniveau.
- ▶ De omzet zal zich met een groei van 4% in 2011 herstellen. Deels zal dit gedreven worden door een stijging van de grondstofkosten.

Exploitatiebeeld

Bron: CBS

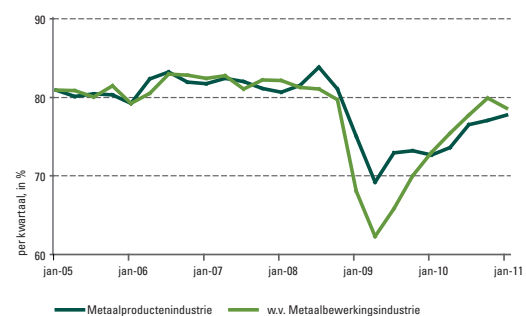
- ▶ De grafiek toont het exploitatiebeeld van zowel producenten van metaalproducten als metaalbewerkers. Het aandeel grondstofkosten ligt bij de metaalbewerkers op een lager niveau dan bij de producenten van metaalproducten, waardoor zij minder last hadden van de toename van de grondstofprijzen in 2010.
- ▶ Hogere grondstofkosten en een lage bezettingsgraad dwongen bedrijven te zoeken naar middelen om het rendement op peil te houden.

Bezettingsgraad

Bron: CBS

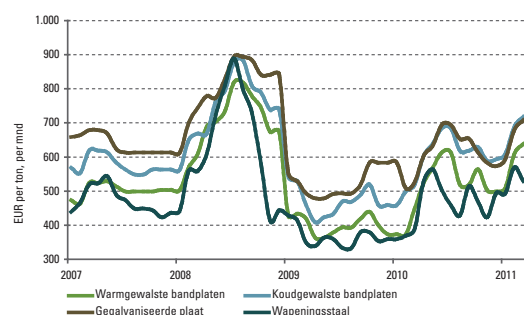
- ▶ De dip in de bezettingsgraad van deze branche was in 2009 veel dieper dan in die van de totale metaalproductenindustrie. Het herstel daarentegen voltrok zich in een sneller tempo.
- ▶ Per 1 januari 2011 lag de bezettingsgraad van deze branche met 79% nog onder het langjarig gemiddelde van 81% over de periode 1994 tot 2010.

Inkooprijzen metaalbewerkingindustrie

Bron: Thomson Reuters Datastream

- ▶ In 2010 stegen de prijzen van staal en afgeleide producten ten opzichte van 2009 als gevolg van hogere kosten van ijzererts en steenkool (input). Hieraan lag een sterke groei van de Chinese vraag ten grondslag.
- ▶ Verwacht wordt dat de prijs van staal in 2011 verder zal stijgen als gevolg van een verdere stijging van de inputkosten. Pas in 2012 zal er een correctie plaatsvinden vanwege een toename van de mondiale productiecapaciteit.

producenten van metaalproducten

- » Voor het eerst na de crisis omzetgroei verwacht
- » Prijs van staal en basismetalen zal toenemen
- » Focus op werkkapitaal is noodzakelijk

Branchebeschrijving

De branche vervaardigt een breed scala aan producten zoals metalen constructiewerken, ramen, deuren, kozijnen, ketels, radiatoren, gereedschap, hang- en sluitwerk, draad, bouten, schroeven, moeren, verpakkingen en huishoudelijke artikelen. Afnemersgroepen komen uit

diverse hoeken, zoals bouw, installatie- en onderhoudsbranche, industrie, technische groothandels en groot- en detailhandels in gebruiksartikelen. De branche bestaat uit een klein aantal grotere bedrijven en een groot aantal kleinere.

Trends en ontwikkelingen

In deze branche moeten het kostenniveau en de efficiency in de voorbereidings- en bewerkingsfasen voortdurend worden bewaakt vanwege een globaliserende markt en een grote mate van prijs-transparantie. Hiertoe zet men diverse instrumenten in. Standaard werkzaamheden worden uitbesteed aan goedkoper opererende specialisten en aan producenten in lagelonenlanden. Daarnaast wordt gestreefd naar zo weinig mogelijk machinestilstand en reductie van doorlooptijden, afval en afkeur. Natuurlijk is er alle aandacht voor het automatiseren van processen. Technieken als rapid prototyping en rapid manufacturing komen steeds meer in zwang. Hierbij gaat het om het vervaardigen van modellen en (kleine) series van producten door

middel van 3D-printingtechnieken. Door deze snelle technieken kunnen diverse productvarianten worden gemaakt die nauw aansluiten op de wensen van de afnemers. Hiermee speelt men ook in op de wens van afnemers dat toeleveranciers flexibeler en sneller worden en in kleinere series leveren. De branche leed in 2010 nog steeds onder de stagnerende bouwproductie in Nederland. Daarentegen trok de vraag uit de overige marktsegmenten en uit het buitenland aan. Uiteindelijk nam de omzet in 2010 wat af en bevond de bezettingsgraad zich eind 2010 nog steeds onder het langjarig gemiddelde. Verder werd deze branche geconfronteerd met toenemende metaal-prijzen die moeilijk aan de afnemers konden worden doorberekend.

Onze visie

Efficiencyverbeteringen, kostenreducties en snelle levering van kleine series blijven de bedrijfsvoering van de ondernemers bepalen. Technieken als rapid prototyping en rapid manufacturing zetten hun opmars voort. Met het verdergaande economische herstel in Nederland hebben producenten van metaalproducten meer mogelijkheden om omzetgroei te realiseren in 2011. Alleen het bouwsegment blijft hierbij achter, omdat de krimp in de bouwproductie in 2011 nog niet stopt. De branche is meer dan de metaalbewerkingindustrie gefocust op de buitenlandse markt. Ook in 2011 kan worden geprofiteerd van de mogelijkheden op de exportmarkten. Vooral de belangrijkste exportbestemming Duitsland biedt perspectieven, omdat dit land een

meer dan gemiddelde economische groei in de eurozone zal vertonen. Dit pakt overigens ook gunstig uit voor bedrijven die indirect de Duitse markt bedienen. Al met al verwacht ABN AMRO een omzetgroei van 4% in deze branche in 2011. Met de toenemende bedrijvigheid verbetert ook de bezettingsgraad. Wel zullen vaker pieken en dalen in de bezetting optreden, omdat levertijden korter worden. Ongunstig is dat de prijzen van staal en basismetalen verder toenemen in 2011. Dit kan voor een deel worden doorberekend aan de afnemers. Groei in combinatie met een grotere volatiliteit in bezettingsgraad en grondstofprijsstijgingen zal de ondernemer dwingen om het werkkapitaal goed in de gaten te houden.

Kerngegevens

Aantal bedrijven: **3.440**
Aantal ZZP'ers: **1.250**

Aantal bedrijven met 2 tot 50 werknemers: **1.930**
Aantal bedrijven $\geq$ 50 werknemers: **260**

ABN AMRO omzetverwachting 2011: + 4%

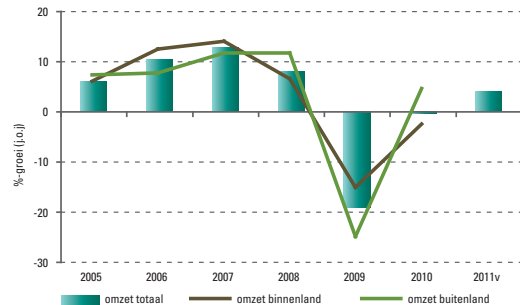
Websites

www.metaalunie.nl
www.fme.nl
www.nevat.nl

Omzetontwikkeling metaalproductenindustrie

Bron: CBS, ABN AMRO Sector Research

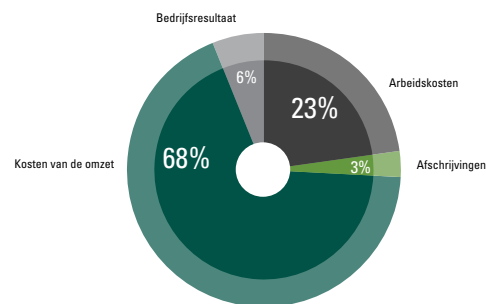
- ▶ In vergelijking met de overige industriële branches, kwam het omzetherstel voor de metaalproductenindustrie (producenten van metaalproducten plus metaalbewerkers) laat op gang. Hierdoor trad er enig omzetverlies op voor geheel 2010. Daarbij werd de daling van de binnenlandse omzet ruimschoots gecompenseerd door de groei van de export.
- ▶ De omzet zal in 2011 groeien, vooral profiterend van de toenemende bedrijvigheid in Duitsland.

Exploitatiebeeld

Bron: CBS

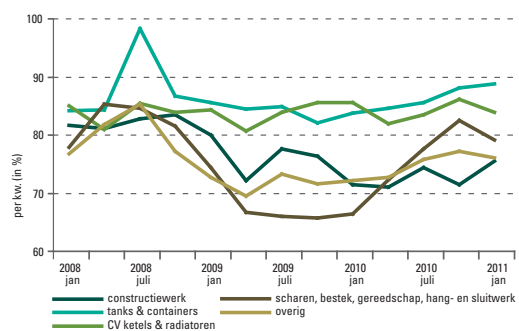
- ▶ De grafiek toont het exploitatiebeeld van de metaalproductenindustrie (producenten van metaalproducten plus metaalbewerkers). Het aandeel grondstofkosten ligt bij de producenten van metaalproducten op een hoger niveau dan bij de metaalbewerkers. Zij hadden dan ook meer last van de stijgende staal- en basismetaal-prijzen in 2010.
- ▶ De branche moet naar manieren zoeken om de verdere toename van de grondstofprijzen in 2011 op te vangen.

Bezettingsgraad

Bron: CBS

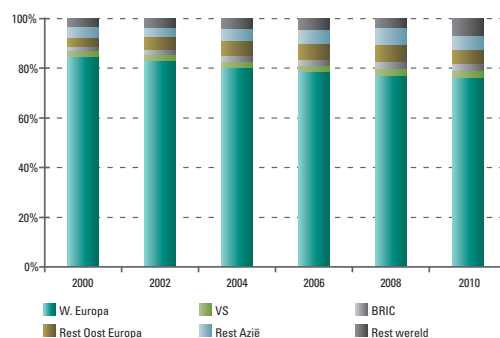
- ▶ De ontwikkeling van de bezettingsgraad verschilt per segment. Die van de CV-producten laat een vrij stabiel patroon zien, terwijl die van scharen en dergelijke in 2009 een diep dal liet zien met daarna een flink herstel.
- ▶ Per begin januari 2011 lag de bezettingsgraad van de producenten van constructiewerk met 75% het verst onder zijn langjarig gemiddelde (81% over 1994 tot 2010).

Aandeel regio's in export van producten van metaal (waarde)

Bron: CBS

- ▶ Voor de metaalproductenindustrie (metaalbewerkers plus producenten van metaalproducten) komt minder dan 40% van de omzet uit de export. Daarbij scoren de producenten van metaalproducten hoger dan gemiddeld.
- ▶ West-Europa neemt bij de Nederlandse uitvoer van metaalproducten nog steeds een dominante positie in. Het gewicht van Brazilië, Rusland, India en China (BRIC) en van de rest van de wereld is het sterkst toegenomen van 2001 tot 2010.

olie en gas toeleveranciers

- » Nederland is een belangrijke schakel in Europese energiemarkt
- » Aanwezigheid nieuwe spelers in de Nederlandse gasproductie biedt kansen
- » Niveau olieprijs is bepalend voor de rentabiliteit van de offshore-industrie

Branchebeschrijving

De offshore-industrie omvat het geheel aan activiteiten die de winning van (wind)energie en de exploratie en exploitatie van olie en gas uit zee tot doel hebben. We onderscheiden drie soorten ondernemingen. Operators en producenten houden zich bezig met het winnen van

windenergie, olie en gas. Contractors doen de uitvoering en coördinatie van projecten. Tot slot zijn er de toeleveranciers en dienstverleners, die zeer diverse activiteiten uitvoeren.

Trends en ontwikkelingen

Nederland is het enige gasexporterende land binnen de EU, en speelt dus een belangrijke rol in de Europese energievoorziening. Nederland produceert ook – in beperkte mate - olie. In januari 2011 heeft minister Verhagen van Economische Zaken bijvoorbeeld het startsein gegeven voor hernieuwde oliewinning in en rond Schoonebeek, waar het grootste onshore olieveld in Noordwest-Europa ligt. Daarnaast is de Nederlandse offshore-industrie vooraanstaand op het gebied van ontwerp en exploratie en staat bekend om haar innovatieve karakter, hoge efficiency en vakkundigheid. Gaswinning wordt steeds belangrijker, met name offshore.

Vroeger hadden super majors als BP en Shell (NAM) grote belangen in de olie- en gasproductie op de Noordzee (offshore) en onshore. Nu worden zij vervangen door nieuwe Europese gasspelers, zoals GdF Suez, Wintershall en kleinere spelers als Taqa. Dit zijn vaak geïntegreerde nutsbedrijven die steeds meer azen op de Nederlandse gasreserves, om zo hun upstream gasportfolio aan te vullen. Nederlandse leveranciers van materieel voor pipe-laying vessels en voor de platformfabricage-industrie spelen een belangrijke rol in de wereldwijde offshore-industrie. Met de stijging van olieprijsen komen er weer nieuwe incentives om actief olie en gas te winnen.

Onze visie

De hernieuwde olieproductie bij Schoonebeek levert meer werk op voor olie- en gastoeleveranciers. Nederlandse offshorebedrijven hebben op het gebied van gaswinning en exploratie veel kennis. Hoewel er olie wordt geproduceerd in Nederland, liggen de kansen voor de branche vooral in de toekomstige gasproductie in Nederland, zowel on- als offshore. Het Nederlandse energiebeleid is er op gericht het gas van Slochteren zo lang mogelijk onder de grond te houden, voor energievoorzieningszekerheid en uit duurzaamheidoverwegingen. Er is genoeg behoefte aan gasproductie uit kleine gasvelden on- en offshore. Op de korte termijn is er een tekort aan installatieschepen, waardoor de dagprijzen sterk gaan stijgen. Vervanging van verouderde

offshorepijpleidingen en de uitbreiding van het bestaande netwerk doen de Europese investeringen de komende jaren toenemen. ABN AMRO verwacht dat de productie van onconventioneel gas wegens milieueisen in Nederland en Europa niet hetzelfde succes behaalt als het in Amerika heeft gedaan. Nederlandse offshore-bedrijven moeten de komende jaren blijven investeren in mensen en R&D om hun huidige sterke positie in de markt te behouden. ABN AMRO verwacht ook dat de komst van grote nutsbedrijven op het gebied van offshore gasproductie, de Nederlandse branche van olie- en gastoeleveranciers veel groeimogelijkheden biedt.

Kerngegevens

Nederlandse aardgasvoorraad (1 januari 2009):
1,09 mrd m³
Aardgasproductie (2009): **62,7 mrd m³**

ABN AMRO verwachting voor olieprijs 2011:
gem. USD 106/bbl
Totaal aangelegde olie- en
gasplatforms in 2009: **9**

ABN AMRO omzetverwachting 2011: + 4%

Websites

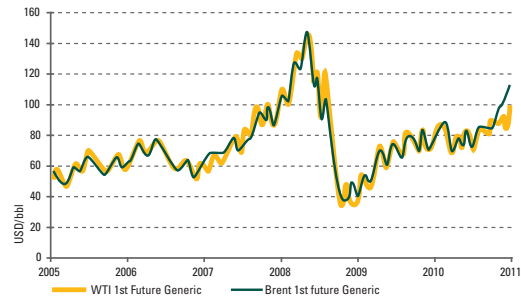
www.iro.nl
www.nogepa.nl
www.offshore-energy.com
www.nlog.nl

Olieprijs

Bron: Bloomberg

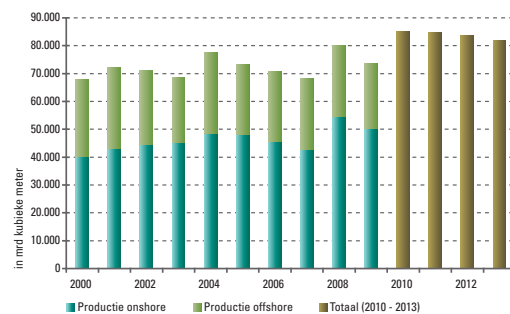
- ▶ Als gevolg van de kredietcrisis daalde de olieprijs sterk. Na een scherpe daling in de tweede helft van 2008 volgde herstel in 2009.
- ▶ In 2010 namen de olieprijsen weer sterk toe, voornamelijk door de sterke economische ontwikkelingen in Azië.
- ▶ ABN AMRO verwacht een olieprijs van gemiddeld USD 106 per barrel voor 2011.

On- en offshore gasproductie

Bron: Dutch Oil and Gas Portal

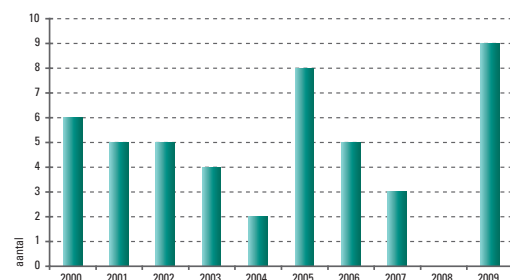
- ▶ Tussen 2000 en 2007 bleef de Nederlandse gasproductie stabiel.
- ▶ Het jaar 2008 was een piekjaar, waarin Nederland 80 miljard kubieke meter produceerde.
- ▶ Verwacht wordt dat de Nederlandse gasproductie aanzienlijk zal toenemen tot 2013.

Aantal nieuwe offshore olie- en gasplatforms

Bron: Dutch Oil and Gas Portal

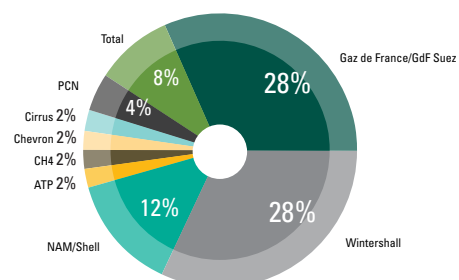
- ▶ Het aantal per jaar aangelegde olie- en gasproductieplatforms op het Nederlands Continentaal Plat loopt sterk uiteen tussen 2000 en 2009.
- ▶ Door de lange doorlooptijden voor aanbouw en versleping van platforms, loopt het aantal platforms achter op de economische ontwikkelingen.
- ▶ Zo waren 2004 en 2008 daljaren voor de aanleg van platforms, terwijl de olieprijsen toen juist hoog waren.

Aandeel per bedrijf van aangelegde platforms

Bron: Dutch Oil and Gas Portal

- ▶ De aanleg van nieuwe olie- en gasproductieplatforms op het Nederlands Continentaal Plat wordt gedomineerd door slechts een paar grote bedrijven.
- ▶ Tussen 2000 en 2009 waren de meest actieve partijen in het aanleggen van olie- en gasplatforms GdF Suez (32 %), Wintershall (32 %), NAM (14 %) en Total (9 %).

rubber- en kunststofproductenindustrie

- » Omzet zal in 2011 verder groeien
- » Exportmarkten vormen een grote uitdaging
- » Onderlinge samenwerking geboden

Branchebeschrijving

De rubber- en kunststofproductenindustrie vervaardigt halffabrikaten, onderdelen en eindproducten voor zeer uiteenlopende afnemers, zoals de bouw, de autoindustrie, de consumentenelektronica-industrie en de verpakkingsmiddelenindustrie. De branche is kleinschalig. Basisgrond-

stoffen vallen buiten het bereik van dit brancheoverzicht. Kunststof verpakkingen worden apart behandeld in het brancherapport 'Verpakkingsmiddelenindustrie'.

Trends en ontwikkelingen

De globalisering en de stijgende prijs transparantie zorgen voor grote concurrentie van goedkoop producerende buitenlandse partijen. Bedrijven in het massasegment pareren de concurrentie met een lage kostprijs en snelle leveringen. Andere bedrijven richten zich op nichemarkten waar kleine series, kwaliteit en flexibiliteit centraal staan. Ook denken zij mee over de toepassing van hun producten in het productieproces van de afnemer. En verder nemen zij werkzaamheden van de afnemers over die zij beter, goedkoper of sneller kunnen verrichten (bijvoorbeeld voorraadbeheer en assemblage). Vooral de eerste groep van bedrijven is gebaat bij optimale bedrijfsprocessen waarbij automatisering en de juiste machines belangrijker worden. Echter ook de

tweede groep wordt hiertoe steeds meer gedwongen, omdat de internationale concurrentie niet stil zit en producenten uit lagelonenlanden in snel tempo de technologische achterstand trachten te verkleinen. Bij beide groepen is er toenemende aandacht voor het onbemand produceren via de toepassing van robotcellen of nieuwe technieken als rapid prototyping, rapid moulding en additive manufacturing. Na een daling met 14% in 2009 nam de omzet in deze branche in 2010 met 5% toe. De groei was niet voldoende om de bezettingsgraad op een acceptabel niveau te brengen. Ongunstig waren de toenemende grondstofprijzen in 2010. Deze konden slechts deels of met vertraging worden doorberekend aan de afnemers.

Onze visie

Op de binnenlandse markt blijft het bouwsegment problematisch in 2011. De overige marktsegmenten trekken verder aan. Voor een branche waarvoor de export zo belangrijk is, is het gunstig dat de wereld-economie verder groeit. Vooral Duitsland biedt kansen. De economie van dat land zal binnen West-Europa het hardst groeien. Verder komen de opkomende regio's weer met de hoogste economische groeicijfers. Voor de branche is het een grote uitdaging om met de juiste producten en bedieningsconcepten verder in deze markten te penetreren. ABN AMRO verwacht dat de omzet van de branche met 5% groeit in 2011, waaraan vooral de buitenlandse omzet zal bijdragen. In het basis-scenario van ABN AMRO zorgt de onrust in het Midden-Oosten voor

een stijging van de olieprijs en de kunststofprijzen gedurende de eerste helft van 2011. Daarna brengen fundamentele aanbod- en vraagfactoren de prijzen weer naar beneden. Op jaarbasis moet de branche voor 2011 met hogere grondstofkosten rekening houden. Tot slot heeft de branche zelf een routekaart opgesteld voor de toekomst. Hierbij gaat het om thema's als hoogwaardige productontwikkeling, co-design, duurzaamheid (onder meer groene kunststof) en proces-optimalisatie (onder meer energiebesparing). Omdat de overheid kort op innovatiesubsidies, wordt het beoogde traject echter vertraagd. ABN AMRO vindt dat samenwerking - en dan niet alleen door de keten heen, maar ook onderling - meer dan ooit van belang is.

Kerngegevens

Aantal bedrijven: **1.255**
Bedrijven < 50 werknemers: **1.100**

Omzet: **EUR 6,5 mrd**
► Exportaandeel: **56%**

ABN AMRO omzetverwachting 2011: + 5%

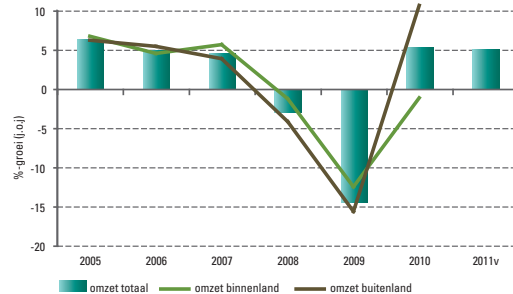
Websites

www.nrk.nl
www.plasticseurope.org
www.kunststofonline.nl

Omzetontwikkeling

Bron: CBS

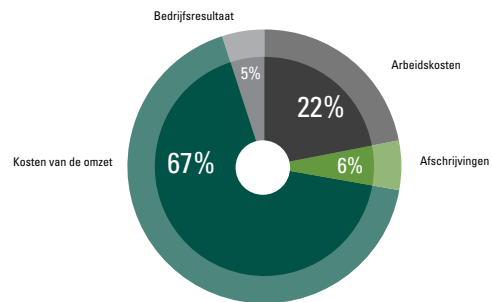
- ▶ De rubber- en kunststofverwerkende industrie is vroegcyclisch van aard. Zowel de productie als de omzet zette al in 2008 een daling in.
- ▶ Het omzetherstel in 2010 werd alleen door de export gedragen. De omzet in het binnenland nam zelfs nog af in dat jaar, mede als gevolg van de voortdurende bouwmalaise in Nederland. Naar verwachting zal de totale omzet verder groeien in 2011.

Exploitatiebeeld

Bron: CBS

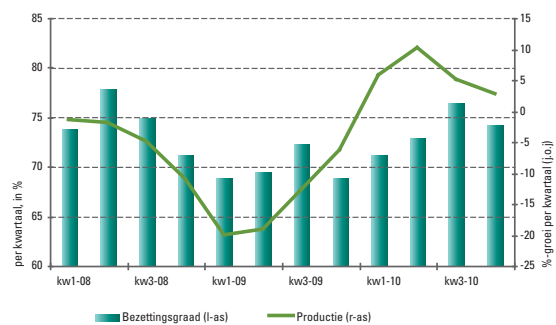
- ▶ Terwijl de omzet steeg, nam ook het niveau van de grondstofkosten in 2010 toe. Voor een flink deel kon de hieruit voortvloeiende margedruk worden opgevangen door alle afslank- en bezuinigingsoperaties van de afgelopen jaren.
- ▶ Naar verwachting zullen de grondstofkosten gedurende de eerste helft van 2011 verder stijgen.

Productie en bezettingsgraad

Bron: CBS

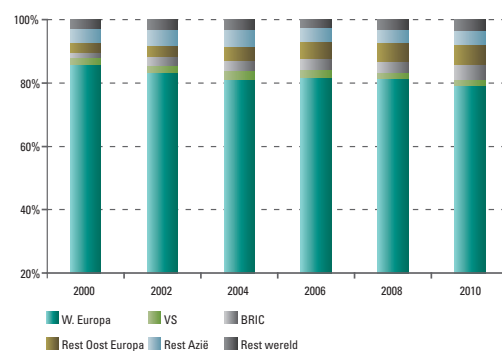
- ▶ De bezettingsgraad vertoont globaal hetzelfde patroon als de productie. Na een daling schommelde hij vanaf het vierde kwartaal van 2008 tot en met het tweede kwartaal van 2010 om de 71%. Pas daarna kwam hij op een duidelijk hoger niveau te liggen.
- ▶ De bezettingsgraad van 74% die in het laatste kwartaal van 2010 werd gerealiseerd, bevond zich echter nog wel ruim onder het gemiddelde van 78% over de periode 1995 tot 2010.

Aandeel regio's in export rubber- en kunststofproducten (waarde)

Bron: CBS

- ▶ Over de periode 2001 tot 2010 besloeg de buitenlandse omzet gemiddeld 56% van de totale omzet.
- ▶ Het aandeel van West-Europa in de Nederlandse export van rubber- en kunststofproducten is nog tamelijk hoog. Duitsland en België vormen de belangrijkste exportbestemmingen met een export-aandeel van 24% respectievelijk 14% in 2010. Het aandeel van Brazilië, Rusland, India en China (BRIC) en de rest van de Oost-Europese regio is sterk toegenomen.

verpakkingsmiddelenindustrie

- » Economisch herstel heeft direct impact op volumetoename in de branche
- » Dynamiek in regelgeving en aandacht voor milieu zorgen voor vernieuwing
- » Meer hoogwaardige verpakkingen moeten zorgen voor hogere marge

Branchebeschrijving

De verpakkingsmiddelenindustrie bestaat uit producenten van verpakkingsmiddelen gebaseerd op hout, papier, metaal, karton, kunststof en glas. Tot de verpakkingsindustrie behoren ook het verpakken van producten door gespecialiseerde bedrijven (co-packers) en de groothandel

in emballage. De grote bedrijven binnen deze industrie ontwerpen en produceren verschillende soorten verpakkingen en verpakkingsmaterialen, terwijl de kleine bedrijven zich veelal richten op onderdelen als sluitingen of op één soort verpakking.

Trends en ontwikkelingen

Voor kostenbesparing en uit milieuoverwegingen hebben vooral grote voedingsmultinationals programma's lopen om het gebruik van verpakkingen te verminderen. De afnemende consumptie door de recessie zorgde voor extra volumedaling in 2009, maar 2010 laat een herstel zien. In 2009 is de omzet weliswaar afgenomen (de verpakkingsindustrie was gekrompen met 0,9% ten opzichte van 2008), maar de branche vergeleek zich positief met andere industriebranches. De productie van verpakkingsmiddelen is sterk gerelateerd aan de redelijk stabiel gebleven consumptie van voeding en gebruiksartikelen. Belangrijke externe trends zijn de steeds kortere productcycli van

consumentengoederen, volatiele grondstofprijzen en een groeiende aandacht voor maatschappelijk verantwoord ondernemen. Zo moet verpakking op sociaal en economisch vlak en ook milieutechnisch een duurzaam product zijn, zowel in de productie- als in de afvalfase. De belastingtarieven zijn in 2010 ten opzichte van 2009 met 8,4% gestegen. Niet alleen op nationale schaal is de markt concurrerend, ook bedrijven uit lagelonenlanden hebben een impact op de Nederlandse markt. Verpakkingsproducenten proberen door materiaalreductie, duurzame productie en gebruik van milieuvriendelijke grondstoffen te blijven voldoen aan de eisen van de markt.

Onze visie

De vooruitzichten voor de verpakkingsindustrie zijn volgens ABN AMRO positief. Terwijl de voedingsconsumptie dit jaar redelijk op peil blijft, trekt de consumptie van gebruiksartikelen voorzichtig aan. En bovendien bieden nichemarkten als farmacie en cosmetica groei en toegevoegde waarde. ABN AMRO verwacht dat de verpakkingsmiddelenindustrie verder herstelt van de impact van de financiële en economische crisis in 2009. Belangrijker nog zijn de aanstaande veranderingen binnen de branche. Na een stevige daling van de grondstofprijzen eind 2008, stijgen de prijzen van kunststoffen vanaf 2009 weer mee met de olieprijs. ABN AMRO verwacht blijvend hoge olieprijs voor 2011. Kunststof verpakking is populair om zijn

veelzijdigheid, maar kent het risico van sterke prijsfluctuaties en heeft bij het grote publiek milieutechnisch geen goede naam. De geplande toename van recycling van kunststof kan hierin verbetering brengen. Ook technische vooruitgang in het verpakkingsproces zelf, zoals met name nieuwe dispensing systems, leidt tot meer efficiëntie. En op langere termijn zullen biologisch afbreekbare plastics op grotere schaal gaan doorbreken. Naast milieuvriendelijke verpakkingen zijn nieuwe speciale verpakkingen (PET-flessen voor bier bijvoorbeeld) en luxe verpakkingen met hoge belevingswaarde (mogelijkheden van meerdere kleuren) voor de branche nieuwe groeimarkten.

Kerngegevens

Aantal bedrijven: **550**
 Aantal werknemers: **14.000**
 Omzet (2009): **EUR 3,6 mrd**

Hoeveelheid verpakkingen: **3,3 mln ton**
 Percentage recyclingresultaat voor alle materialen: **75%**

ABN AMRO omzetverwachting 2011: + 2%

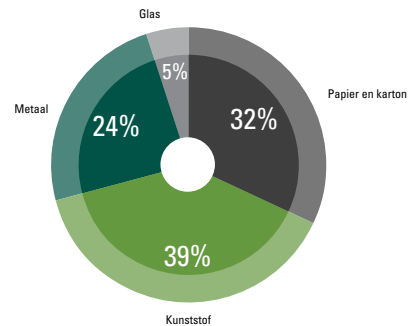
Websites

www.nvc.nl
www.verpakkingsmanagement.nl
www.nedvang.nl
www.prn.nl

Verpakkingsmarkt naar materiaal

Bron: ABN AMRO Sector Research

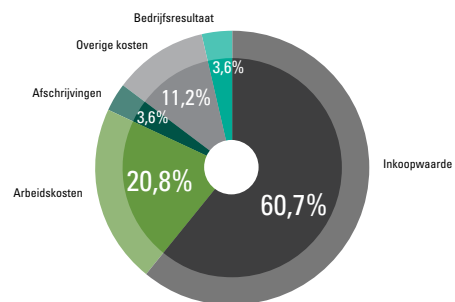
- ▶ Papier is lange tijd het meest gebruikte verpakkingsmateriaal gebleven. Het materiaal is licht, gemakkelijk bewerkbaar, goedkoop en relatief milieuvriendelijk.
- ▶ De laatste jaren heeft kunststof, door toenemende recycling en de opkomst van afbreekbare kunststoffen, aan marktaandeel gewonnen. Nieuwe materialen en toepassingen verruimen de gebruiksmogelijkheden van kunststof.

Exploitatiebeeld verpakkingsmiddelenindustrie (papier)

Bron: CBS, ABN AMRO Sector Research

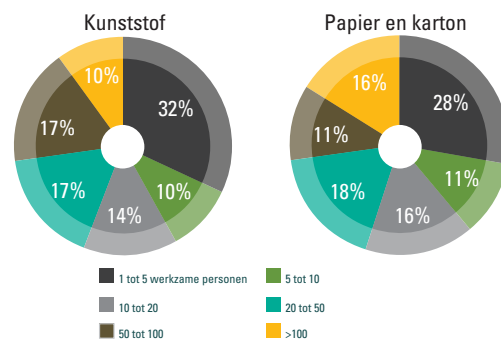
- ▶ De kosten voor het inkopen van grondstoffen beslaan een groot deel van de exploitatie binnen de productie van papieren verpakkingen. Ook in de groothandel zijn de inkoopkosten van groot belang.
- ▶ Bij verpakkers zijn personeel en machines de grootste kostenposten. Voor de gehele verpakkingsindustrie geldt dat bijna alle kostensegmenten de neiging hebben toe te nemen en de marge te verkleinen.

Bedrijfsomvang verpakkingsindustrie naar werkzame personen

Bron: CBS

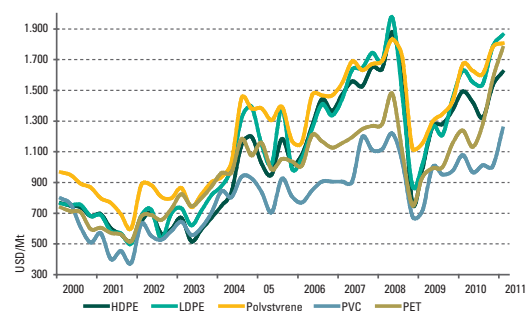
- ▶ De verpakkingsindustrie is naar grootte van de bedrijven nog redelijk versnipperd. Wel kan er een tweedeling gemaakt worden in grotere bedrijven (diversificatie) en kleinere bedrijven (specialisatie).
- ▶ De ontwikkeling van vernieuwende technieken en producten is in beide typen bedrijven mogelijk. Kleinere bedrijven kunnen namelijk, door hun specialisatie op een bepaalde grondstof, een kennisvoorsprong bereiken.

Kunststofprijzen per kwartaal

Bron: Thomson Financial Datastream

- ▶ De prijzen van verschillende soorten kunststof zijn logischerwijs sterk afhankelijk van de olieprijs. Hoewel de productie van kunststoffen in lagelonenlanden de prijzen drukt, blijven deze op de internationale markt toch sterk fluctueren.
- ▶ In 2010 hebben de prijzen van kunststoffen weer een stijging laten zien, met het herstel van de economie en stijgende olieprijsen.

wind en solar

- » Offshore windenergie en zonne-energie hebben grote groeikansen
- » Sector kampt met technische en economische uitdagingen
- » Niveau olieprijs bepalend voor de rentabiliteit van hernieuwbare energie

Branchebeschrijving

Wind- en zonne-energie vallen onder de noemer hernieuwbare energie. In het geval van windenergie bestaat er off- en onshore windenergie. Offshore windenergie heeft ook betrekking op de offshore olie- en gasbranche. Operators houden zich bezig met het

winnen van windenergie terwijl contractors de uitvoering doen en de coördinatie van projecten. Zonne-energie heeft vooral betrekking op zonnecelfabrikanten.

Trends en ontwikkelingen

Naast het Verenigd Koninkrijk (894 MW) en Denemarken (626 MW) heeft Nederland de grootste offshorewindcapaciteit (247 MW). Wind-energieprojecten hebben een lange terugverdientijd en hebben te kampen met aanzienlijke uitdagingen, vooral op technisch en financieel vlak. Over het algemeen wordt het financieren van offshore windprojecten door de financiële wereld gezien als risicovol, vooral met het oog op technische en technologische uitdagingen. Met hoge olie-prijzen worden vormen van hernieuwbare energie extra aantrekkelijk, vooral in de transportsector, maar ook in elektriciteitsopwekking. Er vindt sterke technische vooruitgang plaats in de mogelijkheden om capaciteit voor offshore windenergie aan te leggen. Zo heeft Noorwegen

in 2009 's werelds eerste grote prototype van een drijvende wind-turbine gemaakt, voor het beter gebruikmaken van hogere windsnelheden. De energie afkomstig van de zon is zo goed als oneindig en er wordt veel onderzoek gedaan naar manieren om deze energie efficiënt te kunnen te gebruiken. Er zijn twee technieken om zonne-energie op te vangen: photovoltaïsche (PV) panelen en Concentrated Solar Power (CSP). Het grootste deel van Europa zal afhankelijk blijven van PV-panelen om zonne-energie op te vangen. De PV-panelenmarkt is inmiddels gegroeid van minder dan 1 Gigawatt (GW) in 2007 naar 16 GW in 2010. Vooral Chinese fabrikanten zijn steeds nadrukkelijker aanwezig met goedkopere panelen.

Onze visie

Met de Europese doelstellingen om in 2020 20% van de primaire energiebehoefte uit hernieuwbare energie te halen en de trend naar een milieubewustere samenleving, zijn er grote groeimogelijkheden voor wind- en zonne-energie. Daarnaast wil de EU minder afhankelijk zijn van energieleveranties uit politiek instabiele landen. In dit opzicht is offshore windenergie een aantrekkelijke bron van hernieuwbare energie. In Europa is er in totaal voor 100 GW aan plannen in ontwikkeling voor windmolens, waarmee dit een sterke groeiemarkt in het komende decennium wordt. De infrastructurele investeringen voor offshore windenergie zijn aanzienlijk. De ruimte voor technologische

vooruitgang, kostenreducties en financiering zijn dusdanig dat offshore windenergie voldoende kansen biedt voor verdere groei. Het grote voordeel van PV-panelen is dat ze vlakbij- of in de elektriciteitsconsumerende centra te plaatsen zijn. Hernieuwbare energie kampt nog wel met bottlenecks op de korte termijn. De grootste daarvan liggen op het vlak van regelgeving, regulering van de energiemarkten en subsidies. Op basis van technische vooruitgang, efficiencywinsten en de trend naar een milieubewuste samenleving, verwacht ABN AMRO dat de investeringen in offshore windenergie en PV-zonnepanelen nog sterk toenemen in de komende jaren.

Kerngegevens

Windindex 2010: **77**
Capaciteit aan windmolens in
Nederland in 2010: **247 GW**

Aantal PV-panelen toegevoegd wereldwijd
in 2010: **15 GW**
ABN AMRO verwachte olieprijs 2011:
gem. USD 106/bbl

Websites

www.hme.nl
www.ewea.org
www.iea.org
www.eia.doe.gov

ABN AMRO omzetverwachting 2011: + 3%

Windindex

Bron: CBS

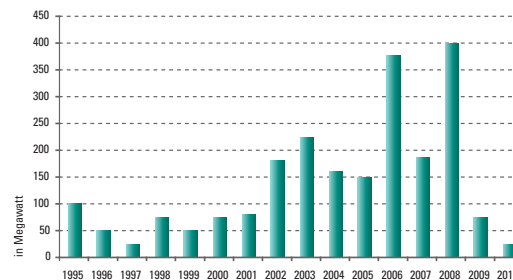
- ▶ In 2010 was de zogenaamde windindex (percentagebenchmark voor meten van windkracht) op het laagste punt sinds 1995.
- ▶ Dit toont aan dat wind als energiebron slechts een marginale rol kan spelen in de totale energiebalans.
- ▶ Alsnog blijven er veel groeimogelijkheden bestaan voor de offshore sector.

Toename capaciteit windmolens

Bron: CBS

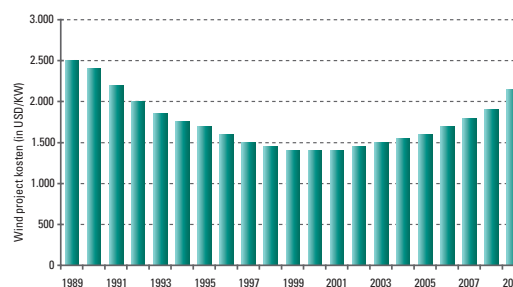
- ▶ In 2009 en 2010 is er ten opzichte van de periode 2002 tot 2008 minder windmolencapaciteit bijgekomen.
- ▶ De investeringen in windmolens zijn strek gedaald in 2009 en 2010, mede ook door stijgende kosten.
- ▶ Op basis van toegekende vergunningen zal in 2010 de offshore windcapaciteit ten opzichte van 2009 bijna verdubbelen tot 16 GW geïnstalleerd vermogen.

Kostencurve offshore windmolens

Bron: KEMA

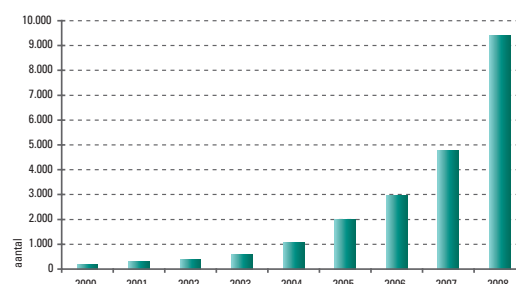
- ▶ Vanaf ongeveer 2000 stijgen de kosten van het bouwen van offshore windmolens.
- ▶ Stijgende projectkosten vinden hun oorzaak voornamelijk in duurdere windturbines.
- ▶ Offshore windenergie kost ongeveer USD 101/MWh.

Aantal PV-installaties in de EU

Bron: European Photovoltaic Industry Association

- ▶ Het aantal PV-installaties in de EU is bijna exponentieel toegenomen tussen 2003 en 2010.
- ▶ Ook in de PV-paneelsector zijn grote efficiencywinsten behaald. En naar verwachting zullen zonnecellen nog efficiënter worden.

Deze leeswijzer geeft u inzicht in de opbouw van de brancheanalyses en geeft bovendien een verklaring van enkele veel gebruikte termen.

De brancheanalyses bestaan uit twee volledige pagina's. Op de eerste pagina staan achtereenvolgens de volgende onderdelen:

De eerste pagina van de brancheanalyse

► Drie bullets

De drie bullets bovenaan de pagina geven de kern van de analyse weer. In drie korte zinnen wordt een kernachtige samenvatting van de brancheanalyse weergegeven.

► Het blok 'Branchebeschrijving'

Het blok 'Branchebeschrijving' geeft een beknopte omschrijving en definitie van de branche. De belangrijkste karakteristieken van de branche worden hierin beschreven.

► Het blok 'Trends en ontwikkelingen'

Het blok 'Trends en ontwikkelingen' gaat in op de huidige ontwikkelingen in de branche. De tijdspanne van dit blok ligt in veel gevallen tussen maart 2010 en maart 2011. In dit blok wordt in sommige gevallen ook enkele jaren teruggekeken om de huidige ontwikkelingen en trends beter te kunnen begrijpen.

► Het blok 'Onze visie'

Het blok 'Onze visie' geeft de visie over de branche weer van de sector economen van ABN AMRO Sector Research. De analyse heeft betrekking op het huidige jaar (2011) en in sommige gevallen het komende jaar (2012).

► Het blok 'Kerngegevens'

Het blok 'Kerngegevens' geeft een overzicht van de meest relevante (economische) indicatoren die kenmerkend zijn voor de branche. De gegevens hebben betrekking op 2010, tenzij anders vermeld. Bij het zoeken naar de gegevens voor dit blok is gebruik gemaakt van een veelheid van bronnen. Er is vooral gebruik gemaakt van de gegevens van het CBS, maar tevens zijn andere bronnen geraadpleegd, zoals brancheorganisaties, onderzoek- en adviesbureaus, kranten, tijdschriften, internet en overheidsinstanties (waaronder product- en bedrijfschappen, ministeries).

De tweede pagina van de brancheanalyse

Op de tweede pagina van de brancheanalyse staan vier verschillende figuren. In de balk boven de figuren staat de titel van de figuur in het betreffende blok, inclusief een bronvermelding. In veel gevallen heeft ABN AMRO Sector Research eigen bewerkingen en ramingen gemaakt met behulp van de gegevens van de genoemde dataleverancier. Indien een dergelijke bewerking heeft plaatsgevonden, dan staat dit vermeld in de balk. De figuren op pagina 2 hebben betrekking op economische ontwikkelingen. Onderwerpen die hier onder andere kunnen worden behandeld zijn: omzetontwikkeling, kostenontwikkeling, exploitatiebeeld, exportontwikkeling, aantal bedrijven, werkgelegenheid, marktaandeel, en dergelijke.

Waar staan de letters 'r' en 'v' voor in de figuren?

In de figuren treft u regelmatig een letter 'r' of 'v' achter het jaartal aan. In deze gevallen staat de 'r' voor een raming (op basis van beschikbare gegevens t/m bijvoorbeeld november 2010 is een inschatting gemaakt voor de rest van het jaar). De 'v' staat voor voorspelling en betreft de verwachting van de betreffende sector econoom van ABN AMRO Sector Research.

Veel gebruikte termen, inclusief definities

Tot slot van deze leeswijzer een opsomming van enkele veel gebruikte termen in deze publicatie, inclusief de definitie volgens ABN AMRO.

► Definitie ZZP

ZZP staat voor 'Zelfstandigen Zonder Personeel'. Ondernemers die geen personeel in dienst hebben. Het begrip verwijst ook naar de term 'freelancer'.

► Definitie MKB

MKB staat voor Midden- en KleinBedrijf. In deze publicatie hanteren we als definitie voor MKB de volgende veel gebruikte tabel:

Categorie onderneming	Werknemers	Jaaromzet	of jaarlijks balanstotaal
middelgroot	< 250	≤ € 50 mln.	≤ € 43 mln.
klein	< 50	≤ € 10 mln.	≤ € 10 mln.
micro	< 10	≤ € 2 mln.	≤ € 2 mln.

► Definitie FTE

FTE staat voor 'full-time-equivalent'. Eén fte staat voor een volledige werkweek van 38 uur.

► Definitie BBP

Bruto Binnenlands Product is de totale waarde van alle in een land geproduceerde goederen en diensten in een bepaalde periode.

De Visie Op Industrie is een uitgave van ABN AMRO. Het rapport is geschreven door ABN AMRO Sector Research op verzoek van ABN AMRO Sector Advisory.

Sectoranalyse

Eric Huliselan (eric.huliselan@nl.abnamro.com)
Senior Sector Econoom
ABN AMRO Sector Research

Macro economische analyse

Nico Klene (nico.klene@nl.abnamro.com)
Senior Econoom
ABN AMRO Economisch Bureau

Interview

Joep Auwerda
Journalist/tekstschrjver

Fotografie interview

Frank Berger

Commercieel contact

David Kemps (020-6285408)
Sector Banker Industrie
ABN AMRO Sector Advisory

Distributie

Website: www.abnamro.nl/industrie
Telefoon: 0900-0024 (€ 0,10 per minuut)

Disclaimer

De in deze publicatie neergelegde opvattingen zijn gebaseerd op door ABN AMRO betrouwbaar geachte gegevens en informatie, die op zorgvuldige wijze in onze analyses en prognoses zijn verwerkt. Noch ABN AMRO, noch functionarissen van de bank kunnen aansprakelijk worden gesteld voor in deze publicatie eventueel aanwezige onjuistheden. De weergegeven opvattingen en prognoses houden niet meer in dan onze eigen visie en kunnen zonder nadere aankondiging worden gewijzigd.

© ABN AMRO, mei 2011

Deze publicatie is alleen bedoeld voor eigen gebruik. Het gebruik van tekstdelen en/of cijfers is toegestaan mits de bron duidelijk wordt vermeld. Verveelvoudiging en/of openbaarmaking van deze publicatie is niet toegestaan, behalve indien hiervoor schriftelijk toestemming is gekregen van ABN AMRO. Teksten zijn afgesloten op 14 april 2011.

0900 - 0024 (€ 0,10 per minuut)
abnamro.nl/sectoren